

NACZYNIA LITURGICZNE

Przedmioty niezbędne do sprawowania liturgii określa się mianem **paramentów liturgicznych** (łac. *parare* – przygotowywać). Zalicza się do nich np. szaty, sprzęty, czy naczynia liturgiczne, czyli przedmioty służące do przechowywania i przenoszenia hostii, wina oraz wody. Zgodnie z przepisami kościelnymi naczynia powinny być wykonane z materiałów postrzeganych w danym kraju za szlachetne (decyzję w tym przedmiocie wydaje Konferencja Episkopatu), niełamliwych i nie ulegających zbyt łatwo zniszczeniu. Wśród naczyń najważniejszymi ze względu na swoje przeznaczenie są kielich i patena.

Kielich mszalny (*calix sacrificus*) jest podstawowym naczyniem liturgicznym – obok pateny – używanym w czasie Mszy Św. W nim dokonuje się przemiana wina w Krew Pańską, którą pije kapłan. Motyw kielicha pojawia się wielokrotnie w Starym i Nowym Testamencie. W czasie Ostatniej Wieczerzy Chrystus podaje uczniom do picia kielich ze Swoją Najświętszą Krwią. Następnie w Ogrójcu prosi Ojca słowami „jeśli to możliwe, niech Mnie ominie ten kielich”.

W okresie wczesnochrześcijańskim kielichy wytwarzano z różnorodnych materiałów, takich jak: drewno, ceramika, szkło, kamień, czy metale szlachetne. W pierwszych wiekach chrześcijaństwa, gdy Komunię Św. rozdzielano pod dwiema postaciami, kielichy przybierały duże rozmiary. Dodatkowym ułatwieniem dla szafarzy były dwa uchwyty umieszczone po bokach kielicha. W okresie karolińskim (ok. IX w.) prawo kościelne zakazało wytwarzania kielichów z materiałów innych niż złoto i srebro. W epoce romańskiej kielich zmniejszono i nadano mu kształt tulipana, zaś w epoce gotyku czarę wysmuklono na kształt odwróconego stożka. Sztuka baroku wprowadziła i rozpowszechniła bogatą ornamentykę. Kielich w swojej strukturze składa się z trzech części: stopy, trzonu z nodusem (zgrubienie ułatwiające uchwycenie kielicha) i czary. Czasza kielicha musi zostać wykonana z surowca, który nie wchłania płynów, natomiast do wytworzenia podstawy można użyć innych trwałych i szlachetnych materiałów.

Drugim ważnym naczyniem liturgicznym jest **patena kielichowa**, przeznaczona dla konsekrowanej hostii. Jej oryginalna nazwa *patane* – z j. greckiego: *misa*, półmisek nawiązuje do kształtu, który przybiera, czyli talerzyka. Początkowo, gdy łamano na niej Ciało Chrystusa przed rozdaniem wiernym, miała dużą powierzchnię. Natomiast od czasu stosowania gotowych komunikantów jej rozmiar uległ zmniejszeniu. W czasie Eucharystii można użyć pateny głębokiej (gdy nie stosuje się pateny kielichowej lub gdy jest potrzeba konsekracji komunikantów) i komunijnej, trzymanej przez ministranta za uchwyt pod brodą wiernego przyjmującego Komunię Świętą. Jej zadaniem jest ochrona Najświętszego Ciała i Jego fragmentów przed upadkiem na ziemię.

Kielich i patena przynoszone są na ołtarz razem z korporalem, palką i puryfikaterzem zwanymi **bielizną kielichową**. Nazwa „bielizna” wskazuje na biały kolor materiału z którego jest wykonana. Dodatkowo wszystkie jej elementy powinny być sporządzone z surowców naturalnych, zawsze czyste i wyprasowane.

Korporał (łac. *corpus* – ciało) jest kwadratowym obrusem wykonanym z lnu o wymiarach 50x50 cm. Po rozłożeniu go przez ministranta na ołtarzu, umieszcza się na nim kielich i patenę, a w dalszej części Mszy Św. cyborium. Jego zadaniem jest ochrona cząstek Najświętszego Sakramentu (partykuł) przed profanacją. Z tego powodu składa się go do środka na 9 części. W centralnym miejscu korporala winien znajdować się wyszyty krzyż. Wokół niego pojawiają się dekoracyjne hafty o tematyce eucharystycznej, zaś brzegi wykończone są koronką. W swojej symbolice nawiązuje do całunu, w którym owinięto Ciało Chrystusa złożone w grobie. Poza ołtarzem eucharystycznym korporalem wyścielone jest m.in. tabernakulum, bursa, stół ołtarzowy pod monstrancją, czy ołtarze procesji Bożego Ciała.

Puryfikaterz (łac. *purificatio* – obmycie) jest niewielkim kawałkiem białego materiału – ręcznikiem składanym na trzy części. Wykorzystuje się go do wycierania naczyń liturgicznych w czasie puryfikacji (obmycia kielicha, pateny i puszki) po obrzędzie Komunii Świętej. W liturgii używany jest od XII w. Puryfikaterz zazwyczaj ozdobiony jest haftowanym krzyżem i obsyty koronką.

Palka służy do przykrywania kielicha podczas Mszy Św., aby uchronić jego zawartość przed

zanieczyszczeniem np. pyłem czy muchami. Jest to kwadratowe i sztywne płócienko z tekturą w środku. Tradycyjnie jej brzegi zdobi dekoracyjna koronka. Palka może występować w kolorze liturgii danego dnia.

Wino zmieszane z wodą, które staje się Krwią Chrystusa wlewane jest do kielicha z dwóch **ampulek**, czyli naczyń w kształcie dzbanuszków wykonanych ze szkła lub innego materiału (np. srebra). Ampułka z wodą jest wykorzystana również do puryfikacji dłoni kapłana, kielicha, puszek i pateny.

Po przygotowaniu darów ofiarnych rozpoczyna się obrzęd lavabo czyli obmycia rąk przez głównego celebransa liturgii. Naczynia niezbędne do tej czynności zwane są **lawaterzem** (łac. *lavatorium* - sprzęt do mycia się). Są to: dzbanek (ewentualnie większa ampułka) i misa (lub tacka). Do osuszania rąk wykorzystuje się ręczniczek z białego płótna. W czasie lavabo kapłan modli się słowami: „obmyj mnie Panie z mojej winy i oczyść mnie z grzechu mojego”.

Naczyniem, w którym znajdują się konsekrowane komunikanty, używanym w czasie rozdzielania Komunii Świętej jest **puszka** (łac. *pyxis, ciborium*). Występuje w dwóch formach jako cyborium i pyxis. Cyborium przybiera kształt kielicha z wieczkiem i służy do przechowywania Ciała Pańskiego w tabernakulum i rozdzielania Go wiernym w czasie Eucharystii. Wcześniej – przed XIII w. było okrągłym lub czworokątnym pudełkiem. Mniejsze naczynie do przenoszenia kilku komunikantów (np. do chorych) to pyxis.

Po zakończeniu Komunii Świętej szafarze dokonują ablucji (obmycia) palców w **vasculum** (łac. małe naczynko) czyli małym naczyniu z wodą znajdującym się przy tabernakulum. Ponadto w vasculum umieszcza się hostię, która upadła na podłogę, aby uległa rozpuszczeniu w wodzie. Naczyniem liturgicznym używanym poza Eucharystią jest **monstrancja** (łac. *monstrare* – pokazywać). Jego zadaniem jest ukazywanie Chrystusa wiernym w celu adorowania Go i niesienia w procesji eucharystycznej. Ciało Chrystusa pod postacią hostii wystawia się na ołtarz również w czasie nabożeństw i do błogosławienia Najświętszym Sakramentem. Tradycja używania monstrancji zrodziła się ok XIII w. i rozpowszechniła wraz z rozwojem kultu Eucharystii i uroczystości Bożego Ciała. Monstrancje wykonywano początkowo z drewna i zdobiono gotyckimi wieżyczkami na wzór średniowiecznych katedr – z hostią w miejscu serca. W okresie baroku drewno zastąpiono złotem a drogocenne kamienie szlachetne i misterne dekoracje przypominały o obecności Boga-Człowieka ukrytego w białej hostii. W epoce tej przyjął się nowy kształt monstrancji tzw. model promienisty w formie solarycznej z hostią w centrum i promieniami odchodzącymi od Niej.

Monstrancja składa się z trzech części: stopy, trzonu z nodusem oraz repozytorium na hostię z melchizedekiem (metalową oprawką podtrzymującą hostię zazwyczaj w kształcie półksiężyca). Na zwieńczeniu najczęściej znajduje się krzyż. Po wyjęciu konsekrowanej hostii z monstrancji umieszcza się ją w **kustodii** (łac. *custodia* – nadzór, straż) czyli metalowym naczyniu w kształcie puszeki, połączanym od środka, przechowywanym w tabernakulum. Jedną z cenniejszych monstrancji znajdujących się w naszym kraju jest monstrancja o. Kordeckiego ufundowana w 1672r. jako wotum dziękczynne za zwycięstwo nad Szwedami w 1655r. Bogactwo formy wyrażają misterne dekoracje oraz ikonografia o tematyce Eucharystii, a także blask ponad czterech tysięcy kamieni szlachetnych.

Justyna Jasińska